

AZ ÉRZELMI INTELLIGENCIA NARRATÍV INDIKÁTORAI

Pólya Tibor

Károli Gáspár Református Egyetem, Pszichológiai Intézet

Absztrakt

Az érzelmi intelligencia mérése szempontjából az érzelmi intelligencia képesség alapú meghatározását valló kutatók számára az egyik legjelentősebb kihívás az érzelmi intelligencia fogalma alá sorolt mentális képességek felhasználásával megoldandó feladatok megalkotása. A tanulmányban amellet érvelek, hogy az érzelmi epizódokról beszámoló történetek konstrukciója olyan mentális tevékenység, amelyben számos olyan mentális képesség részt vesz, amely része a képességeként meghatározott érzelmi intelligencia fogalmának. Az állítás érvényességét tesztelő vizsgálat 60 résztvevője hívószavas eljárással érzelmi epizódokat idézett fel. A képesség alapú érzelmi intelligencia mérésére a Vonnás Metahangulat Skálát használtam. Az eredmények azt mutatják, hogy az érzelmi intelligencia magasabb szintjével rendelkező személyek gazdagabb érzelmi viszonyt fejeznek ki múltbeli élményükkel kapcsolatban és inkább az érzelemkiváltó helyzet leírására fókuszálnak mint azok, akik az érzelmi intelligencia alacsonyabb szintjével rendelkeznek. Az eredményeket a mentális működés narratív szerveződését hirdető elképzelés keretében értelmezem.

Kulcsszavak: narratív pszichológia ■ érzelmi intelligencia ■ narratív elemzés

Abstract

It is an important issue for the ability based approaches to the emotional intelligence to create tasks which are capable to display reliably the level of emotional intelligence. This study argues that the construction of narratives on past emotional episodes is a performance that uses mental abilities assigned to the construct of emotional intelligence. To test this claim empirically, 60 participants were asked to recount narratives on their past emotional episodes. The ability based emotional intelligence was measured by the Trait Meta-Mood Scale. It has been found that narrators with a higher level of emotional intelligence performed narratives with more detailed emotional concerns to the past emotional experiences and focused more on the description of situations evoking emotions comparing to those with lower level of emotional intelligence. The results are interpreted in the framework of the theory considering narrative structure as an organisational principle for mental functions.

Keywords: narrative psychology ■ emotional intelligence ■ narrative analysis

NARRATÍV MEGKÖZELÍTÉS A PSZICHOLOGIÁBAN

Az empirikus pszichológiai vizsgálatokban a narratív megközelítés három különböző értelmezése azonosítható. Az első értelmezés a történeteknek a történetet elbeszélő személy énjé jelentésének létrehozásában játszott alapvető szerepét emeli ki. A „Ki vagyok én?” identitás kérdésre az élettörténet teljes vagy akár csak részleges elbeszélése is rendszerint kielégítő választ ad. Egyrészt azért, mert az élettörténet nagyon sok információt ad a személy múltbeli viselkedéséről. Másrészt a múltra vonatkozó információk megadása révén a történetek azt a személyt is meghatározzák, aki elbeszéli a történetet (Bruner, 1987; McAdams, 2001). A narratív megközelítésnek ez az értelmezése összeegyeztethető a szociális konstrukcionizmus álláspontjával, hiszen a történeteket minden esetben az adott társadalom kultúrája bocsátja tagjai részére részben azért, hogy önmagukat meghatározzák. Az én történetek által konstruált jelentése nem objektív jelentés, hanem a személy pszichológiai működését befolyásoló szubjektív jelentés. Az én jelentése így meghatározza például azt, hogy a személy hogyan viselkedik bizonyos helyzetekben, illetve hogyan képes megküzdeni az őt ért fenyegetésekkel (László, 2005). Az élettörténetnek ez az elbeszélő énjének jelentését meghatározó szerepe kiterjeszthető a csoport identitás fogalmára is (László, 2012). Ebben az esetben a csoporttörténet hozza létre a csoporttagságból eredő identitás jelentését, és ez a jelentés szintén meghatározza például azt, hogy a csoport hogyan képes megküzdeni a csoportot ért fenyegetésekkel. László (2012) például arra mutat rá, hogy a Trianoni békeszerződésről megemlékező nyomtatott médiában megjelent történetek megmutatják a magyarokra jellemző nemzeti identitás azon sajátos formáját, amely a kollektív áldozati szerepre épül.

A narratív pszichológiai megközelítés második értelmezése a személy, illetve a személyiség integrált működését állítja vizsgálatainak középpontjába. Ezt az értelmezést McAdams (1988) dolgozta ki elsőként részletesen. McAdams identitás élettörténeti modellje azt fogalmazza meg, hogy a személyes identitás konstruktuma azonosítható a személy élettörténetével. Az azonosítás alapját az adja, hogy mind a személyes identitás, mind az élettörténet integratív pszichológiai folyamatok eredményeképpen jön létre. Az integratív folyamatok olyan jellemzőket alapoznak meg mint a személy egységessége és szándéktelisége, amelyek közös jellemzői a személyes identitásnak és az élettörténeti elbeszélésnek. A személyes identitással rendelkező személynek és az élettörténetét elbeszélő személynek is egységesként és szándékteliként kell bemutatni önmagát ahhoz, hogy azt gondoljuk, hogy a személy kidolgozta személyes identitását, illetve, hogy az elbeszélő személy jól formált élettörténetet mesél el. Újabban McAdams és kutatócsoportja az élmények integrációjának vizsgálatára is kiterjesztették megközelítésüket. Adler (2012) például azt állapította meg, hogy a terápiás folyamatban való előrehaladást előrejelzi a terápiás élményekről beszámoló történetek ágenciájának növekedése.

Végül a narratív pszichológiai megközelítés harmadik értelmezése szerint a történet tekinthető úgy is, mint a mentális működés szervező elve. A narratív pszichológiai megközelítés indulásánál Sarbin (2001) és Bruner (2001) felvetéseiben is megjelenik ez az értelmezés, ugyanakkor néhány kísérlettől eltekintve nem kapott figyelmet ennek az értelmezésnek a kidolgozása. Az értelmezési kísérletek közül érdemes megemlíteni Schank és Abelson (Schank, 1990; Schank & Abelson, 1995) felvetését a társas világra vonatkozó tudás narratív szerveződésére vonatkozóan, illetve Stein és munkatársai (Stein, Trabasso & Liwag, 1994) arra vonatkozó elképzelését, hogy az érzelmi kiértékelő folyamatok narratív módon szerveződnek. Ebben a tanulmányban egy olyan vizsgálatról számolok be, amely empirikus vizsgálati eredményekkel kívánja alátámasztani a mentális működés narratív szerveződésének feltevést. A mentális működés azon tartományát vizsgálom, amelyet az érzelmi intelligencia fogalmával határozunk meg.

AZ ÉRZELMI INTELLIGENCIA ÉS A TÖRTÉNETKONSTRUKCIÓ KAPCSOLATA

Az érzelmi intelligencia fogalma

Az érzelmi intelligencia fogalma az érzelmi összetevőt is magában foglaló információ kezelésében való jártasságot jelenti (Mayer, DiPaolo & Salovey, 1990). Az érzelmi intelligencia fogalmának meghatározásában két egymással élesen vitázó elképzeléssel találkozhatunk. Az egyik elképzelés szerint az érzelmi intelligencia képességment (például Mayer & Salovey, 1997), a másik elképzelés szerint személyiségjellemzőként (például Petrides, 2011) határozható meg. A képességként meghatározott érzelmi intelligencia 4 területet foglal magában. A területeket Oláh Attila (2006) összefoglalása alapján mutatom be az 1. táblázatban.

AZ ÉRZELMI INTELLIGENCIA KOMPONENSEI	A KOMPONENSEK MEGHATÁROZÁSA
ÉRZELMI PERCEPCIÓ	<p>Az érzélem észlelése, értékelése és kifejezése.</p> <p>Az érzélem azonosításának képessége önmagunknál (különböző testi és lelki állapotainkban).</p> <p>Az érzélem azonosításának képessége más személyeknél és különböző helyzetekben.</p> <p>Az érzelmek pontos kifejezésének képessége és az érzésekhez kötődő igények kifejezése.</p> <p>Azon képesség, hogy különbséget tudunk tenni a pontos és pontatlan vagy az őszinte és nem őszinte érzelmekifejezési módok között.</p>
ÉRZELMI INTEGRÁCIÓ	<p>A gondolkodás érzelmi serkentése.</p> <p>Azon képesség, hogy valaki az érzései alapján újrendezze, fontossági sorrendbe állítsa gondolatait tárgyakkal, eseményekkel és más emberekkel kapcsolatosan.</p> <p>Azon képesség, hogy létrehozzunk olyan élénk érzelmeket, amelyek facilitálják az ítéletalkotást és az érzésekre vonatkozó emlékezt.</p> <p>Azon képesség, hogy tökélet kovacsoljunk a hangulatváltozásainkból, amelyek több nézőpont felvételét segítik, és hogy integrálják a hangulat kiváltotta nézőpontokat.</p> <p>Azon képesség, hogy az érzelmi állapotokat arra használjuk, hogy azok serkenték a problémamegoldást és a kreativitást.</p>

ÉRZELMI MEGÉRTÉS	<p>Az érzelmi információ megértése és elemzése, az érzelmi tudás alkalmazása.</p> <p>Az a képesség, hogy megértsük, hogy a különböző érzelmek hogyan viszonyulnak egymáshoz.</p> <p>Az a képesség, hogy észleljük az érzések okait és következményeit.</p> <p>Az a képesség, hogy értelmezni tudjuk a komplex érzéseket, a kevert érzéseket és az ellentmondó érzéseket.</p> <p>Az a képesség, hogy megértsük és megjósoljuk az érzelmek közötti valószínű átmeneteket.</p>
AZ ÉRZELEM SZABÁLYOZÁSA	<p>Az a képesség, hogy nyitottak legyünk az érzésekre, kellemesekre és kellemetlenekre egyaránt.</p> <p>Az érzelmek monitorozásának és mérlegelésének képessége.</p> <p>Az a képesség, hogy létrehozzunk, fenntartsunk egy érzelmi állapotot, vagy éppen eltávolodjunk tőle, attól függően, hogy az állapotot mennyire ítéljük informatívnak vagy hasznosnak.</p> <p>Az a képesség, hogy kezeljük mások érzéseit, illetve a saját érzéseinket.</p>

1. táblázat. A képességeként meghatározott érzelmi intelligencia meghatározása Oláh, 2006 alapján

Az érzelmi intelligenciát személyiségjellemzőként meghatározó elképzelések is több tényezőt vesznek figyelembe. Petrides és munkatársai (Petrides & Furnham, 2006; Petrides, 2011) által kidolgozott modell például a 2. táblázatban látható 15 személyiségjellemzőt sorolja fel.

SZEMÉLYISÉGJELLEMZŐ	TULAJDONSÁG
ALKALMAZKODÓ KÉPESSÉG	Rugalmas és kész arra, hogy új helyzetekhez alkalmazkodjon
ASSZERTIVITÁS	Őszinte és kész arra, hogy kiálljon a jogaiért
ÉRZELEM KIFEJEZÉS	Érzéseit másoknak kommunikálja
MÁSOK ÉRZELMEINEK KEZELÉSE	Más személyek érzéseit befolyásolni tudja
ÉRZELEM ÉSZLELÉSE	Tisztán látja saját és mások érzéseit
ÉRZELEMSZABÁLYOZÁS	Kontrollálni tudja saját érzelmeit
IMPULZIVITÁS	Önreflektív és képes ellenállni késztetéseinek
KAPCSOLATOK	Számaira kielégítő személyes kapcsolatokkal rendelkezik
ÖNÉRTÉKELÉS	Sikeres és magabiztos
ÖNMOTIVÁCIÓ	Motivált és céljait a nehézségek ellenére sem adja fel
TÁRSAS TUDATOSSÁG	Jártasság a társas kapcsolatok kialakításában
STRESSZ KEZELÉS	Képes ellenszegülni a nyomásnak, illetve szabályozni a stresszt
VONÁS EMPÁTIA	Képes más személyek perspektívájának felvételére
VONÁS BOLDOGSÁG	Jókedvű és elégedett az életével
VONÁS OPTIMIZMUS	A dolgok jó oldalát látja

2. táblázat. A személyiségjellemzőként meghatározott érzelmi intelligencia tartalma

Történetkonstrukció és érzelmi információ kezelése

Az érzelmi vonatkozású információ kezelése a történetek konstrukciójának is fontos összetevője. Az érzelmi információ kezelése kétféle módon is jelen van a történet konstrukciójában. Egyrészt az érzelmek fontos komponensei azoknak az eseményeknek, amelyeket a történetek bemutatnak. Másrészt a történet elbeszélője az elbeszélés helyzetében is valamilyen érzelmi viszonyt alakít ki a történetbe foglalt eseményekhez és tapasztalatokhoz kapcsolódóan. Az érzelmi vonatkozású információ megjelenésének erre a kettősségére a továbbiakban, mint a történetvilág részét adó érzelmek és az elbeszélő érzelmi kifejezésekkel fogok utalni.

A történetvilágot illetően abból indulhatunk ki, hogy a történetek az emberi szándékok viszontagságairól szólnak (Bruner, 2001), ebből következően a történetek bővelkednek érzelmekben (Oatley, 1999). A történet rendszerint olyan eseménnyel indul, amely eltér az adott helyzetre vonatkozó elvárásoktól (Schank & Abelson, 1995). Az elvárások megghiúsulása következtében a történet főszereplője gyakran él át intenzív érzelmeket is. Az érzelmek a történet folytatásában is jelentős szerepet játszanak. A történetnyelvtanok (például Rumelhart, 1988) fogalmait felhasználva a történetet elindító bonyodalom arra készíti a történet főszereplőjét, hogy megpróbálja visszaállítani a kezdeti egyensúlyi állapotot. A főszereplő sorozatos próbálkozásait értékelő folyamatok kísérik, amelyek arról adnak információt, hogy próbálkozásai révén közelebb került-e célja eléréséhez a főszereplő, vagy éppen távolodik attól. Az értékelő folyamatoknak számos formája van. Ezek egyike a főszereplő által átélt érzelem. A főszereplő érzelmei így a cselekménysor kibomlását is végigkísérik. A történet végén az egyensúlyi állapot visszaállítása – illetve amennyiben ez nem lehetséges, egy új cél kijelölése – rendszerint szintén érzelmeket indukál a történet főszereplőjében.

Az elbeszélő érzelmeit illetően pedig abból indulhatunk ki, hogy a történetet az elbeszélőnek oly módon kell megkonstruálni, hogy érdekes legyen a történet hallgatója számára. A történeteket jelentős részben az teszi érdekessé, hogy az elbeszélő elmondja vagy megmutatja, hogy milyen érzelmi viszonyban van a történetbe foglalt eseményekkel és az azokhoz kapcsolódó tapasztalatokkal (Labov & Waletzky, 1967). Az érzelmi viszonyt leghatékonyabban értékelő eszközök használatával tudja kifejezni a történet elbeszélője (Labov, 1972).

Érzelmi intelligencia és történetkonstrukció

Az érzelmi intelligencia képesség és vonás alapú meghatározása jelentősen különbözik abban is, hogy milyen elképzelések vannak az érzelmi intelligencia mérésére vonatkozóan. A képesség megközelítés szerint olyan tevékenységben

kell mérni az érzelmi intelligenciát, amelyben az meg tud nyilvánulni, hasonlóan például ahhoz, ahogyan a személy intelligenciája megnyilvánul a problémamegoldás során. Az érzelmi intelligenciát személyiségjellemzőként meghatározó elképzelés a mérést illetően sokkal könnyebb helyzetben van, mivel a pszichológiai kutatásban széles körben használt önbeszámoló kérdőíves eljárások segítségével méri az érzelmi intelligenciát.

A mérés szempontjából az érzelmi intelligencia képesség alapú meghatározását valló kutatók számára az egyik legjelentősebb kihívás, hogy olyan feladatokat alkossanak meg, amelyek megoldásához egyértelműen az érzelmi intelligencia fogalma alá sorolt mentális képességekre van szükség (például Nagy, 2012). Javaslatom szerint a történet konstrukciója olyan mentális tevékenység, amelyben számos olyan mentális képesség részt vesz, amely része a képességként meghatározott érzelmi intelligencia fogalmának. A történetkonstrukció és a klasszikus intelligencia közötti összefüggésre korábban Schank (1990) már rámutatott. Álláspontja szerint az intelligencia szintjét az intelligenciatesztek mellett a beszélgetésbe ágyazott történetmesélés is megmutatja. Schank az intelligencia fogalmát a társas világra vonatkozó tudás szervezésének hatékonyságaként definiálja. A beszélgetésbe ágyazott történetmesélés azért mutatja a beszélgető személyek intelligencia szintjét, mert ebben a helyzetben az egymást követő történeteket értelmesen kell egymáshoz kapcsolni, a történetek értelmes összekapcsolását pedig a társas világra vonatkozó tudás hatékony szervezése jelentősen segíti.

Schank (1990) álláspontjával egyezően a történetkonstrukciót olyan mentális tevékenységnek tekintem, amelyben megjelenik a személy intelligenciája, de ez kiterjeszthető azokra a mentális folyamatokra és képességekre, amelyeknek az érzelmi vonatkozású információ kezelésében van szerepük. A társas világ eseményeit elbeszélő történetek sikerességéhez a Mayer és Salovey (1997) által meghatározott érzelmi intelligencia fogalmának mind a 4 komponense hozzájárulhat. A sikeres történetet mesélő személynek így fel kell tudnia ismerni azokat az érzelmeket, amelyeket történetének szereplői a múltban, történetének hallgatói pedig a jelenben átéltek, átélnek. Emellett a történet elbeszélőjének az érzelmekre vonatkozó kiterjedt tudással is rendelkeznie kell. Ezen túlmenően, a történetek az elbeszélő személy érzelmi állapotának szabályozásában is részt vehetnek (például Pasupathi, 2003; Pólya, Kis, Naszodi & László, 2007). Végül, mivel a történet elbeszélése rendszerint affektív választ vált ki az elbeszélőből, a történetkonstrukció olyan tevékenység, amelynek során az érzelmi vonatkozású információ kezelése rendszerint a semlegestől eltérő affektív állapotban valósul meg. Ennek az összetevőnek a figyelembe vétele kiemelkedő fontosságú annak a célnak az elérésében, hogy az érzelmi intelligencia kognitív képességekre gyakorolt hatásait valamely affektív állapot fennállása esetén, illetve annak függvényében vizsgálhassuk (Nagy, 2012). Mindezek alapján az a hipotézis fogalmazható meg, hogy az elbeszélő személy képesség alapú érzelmi intelligen-

ciája megnyilvánul az érzelmi epizódról beszámoló történet konstrukciójában. Azt várhatjuk, hogy az érzelmileg intelligensebb személyek által elmesélt történetek jelentése gazdagabb és integráltabb lesz, mint az érzelmileg kevésbé intelligens személyek által elmesélt történetek jelentése. Az elvárások részletezéséhez a történet kompozíciós leírását használok fel, amely a történetet alkotó komponensek alapján határozza meg a történet fogalmát (László, 2005). Elvárásaim a történet három kompozíciós kategóriájára vonatkoznak: a cselekvés, a szereplő és az elbeszélő kategóriáira.

A cselekvés kategóriája esetében a cselekvés szándékosságát vizsgálom. Szándékos az a cselekvés, amely a cselekvő személy akaratán múlik és hatással van környezetére. Azt várom, hogy az érzelmi intelligencia szintje pozitívan korrelál a történetbe foglalt szándékos cselekvések gyakoriságával, mivel a szándékos cselekvések gyakoribb előfordulása az ágencia magasabb szintjét jelzi, ami az élmények integrációjának jelzője (Adler, 2012).

A szereplők kategóriája esetében két jellemzőt vizsgálok: az én-referencia használatát és a szereplők pszichológiai perspektíváját. Az én-referencia a történet elbeszélőjére, vagy az azzal azonos főszereplőre való utalást, míg a pszichológiai perspektíva a szereplők mentális tartalmainak bemutatását jelenti. Azt várom, hogy az érzelmi intelligencia szintje pozitívan korrelál az én-referencia használatának és a mentális tartalmak bemutatásának gyakoriságával. Az én-referencia gyakori használata szintén az élmény integrációjának mutatója (Adler, 2012). A szereplők mentális tartalmainak bemutatása pedig jelentősen gazdagítja a történet jelentését.

A narrátor kategóriája esetében szintén két jellemzőt vizsgálok: az értékelést és a tér-idői perspektívát. Az értékelés az elbeszélő érzelmi és attitűdinális viszonyát jelenti a történetbe foglalt eseményekre és élményekre vonatkozóan. Azt várom, hogy az érzelmi intelligencia szintje pozitívan korrelál az értékelések előfordulásával. Az értékelések előfordulása is jelentősen gazdagítja a történetek jelentését (Labov & Waletzky, 1967). Emellett az értékelések használata a történetbe foglalt élmények feldolgozottságának szintjével is összefügg (például Peterson & Biggs, 1998). Az értékelések gyakori használata jelzi azt, hogy az élmény feldolgozott.

A tér-idői perspektívaesetében az elemzés három perspektíva forma használatáról ad információt. *Visszatekintő* perspektíva forma esetében a narrátor a történet elbeszélésének jelenéből visszatekintve meséli el a múltbeli eseményeket. *Átéltő* perspektíva forma esetében a narrátor mint a múltbeli események részese beszél a múltbeli eseményekről. Végül a *metanarratív* forma esetében a narrátor a történet elbeszélésének jelenében lezajló eseményekről számol be. Azt várom, hogy az érzelmi intelligencia szintje pozitívan korrelál a visszatekintő és az átéltő perspektíva forma használatával, ugyanakkor negatívan korrelál a metanarratív perspektíva forma használatával. Korábbi vizsgálatainkban (Pólya, 2007; Pólya & Kovács, 2011) azt találtuk, hogy a visszatekintő forma

gyakori használata az élmények integrációjának indikátora, az átélő forma gyakori használata pedig az elbeszélő érzelmi bevonódását jelzi. A metanarratív forma használatáról azt tárták fel ezek a vizsgálatok, hogy ennek a formának a gyakori használata az élmény feldolgozatlanságát jelzi.

Továbbá azt várom, hogy az érzelmi epizódokról beszámoló történetek kompozíciója szorosabb kapcsolatban lesz a képességeként meghatározott érzelmi intelligencia szintjével, mint a személyiségvonásként meghatározott érzelmi intelligencia szintjével.

VIZSGÁLAT

Személyek

A vizsgálatban 60 személy vett részt. Közülük 26 férfi és 34 nő volt. Az életkoruk 18 és 35 között változott ($M=23.2$; $SD=4.4$).

Eszközök

Vonás metahangulat skála (Salovey, Mayer, Goldman, Turvey & Palfai, 1995) a hangulati állapotokra való reflektáláshoz és a hangulati állapotok kezeléséhez kapcsolódó képességeket mérő kérdőív. A skála 48 tételt tartalmaz. A kitöltők 5 fokú Likert típusú skálán azt ítélik meg, hogy az egyes tételeket milyen mértékben tartják érvényesnek önmagukra nézve. A Vonás metahangulat skála nem az érzelmi intelligencia mérésére kidolgozott skála, de a skála faktorai a képességeként meghatározott érzelmi intelligencia fontos összetevőit mérik. A skálának három faktora van. A figyelem faktor mutatja, hogy milyen mértékben figyelnek a személyek hangulati állapotaikra. A tisztaság faktor a hangulati állapotok átláthatóságát, míg a hangulatjavítás faktor a negatív hangulati állapotok megszüntetésére, illetve a pozitív hangulati állapotok fenntartására vonatkozó vélekedéseket jelenti.

A Vonás érzelmi intelligencia kérdőív rövid változatát Petrides és Furnham (2006) dolgozták ki. A kérdőív összesen 30, a vonásként meghatározott érzelmi intelligencia 15 területéről (lásd 2. Táblázat) 2-2 tételt tartalmaz. A kitöltők 5 fokú Likert típusú skálán azt ítélik meg, hogy az egyes tételeket milyen mértékben tartják érvényesnek magukra nézve. Mindkét kérdőív magyar nyelvre fordított változatát használtam.

Eljárás

A személyek egyénileg vettek részt a vizsgálatban. A résztvevők tájékoztatását követően elsőként egy pozitív gyerekkori emléküket idézték fel és mesélték el. Ezt négy érzelmi epizód felidézése és elbeszélése követte. Az érzelmi epizódok kiválasztásához hívószavas eljárást alkalmaztam. A hívószavak a szomorúság, a düh, az öröm és a büszkeség érzelmi kategóriái voltak. A vizsgálati személyek feladata az volt, hogy idézzenek egy olyan személyesen átélt eseményt, amiben a hívószóként bemutatott érzelm intenzíven megjelent. A hívószavak sorrendjét szisztematikusan variáltam. Ezt követően a résztvevők kitöltötték a Vonás metahangulat skálát, illetve a Vonás érzelmi intelligencia kérdőív rövid változatát. A kérdőívek kitöltésének sorrendjét szintén variáltam.

Történetek elemzése

Az elemzéshez a Narratív kategóriális tartalomelemzőt használtam fel (László és munkatársai, 2013). A NarrCat a történetek kompozíciós kategóriáit automatikusan elemző eljárás. A cselekvés, a szereplő, és az elbeszélő kategóriáinak elemzéséhez a következő modulokat futattam le a történeteken. A cselekvés kategóriájában az *aktivitás modul* azonosítja a szándékos és nem szándékos viselkedést leíró igéket (Szalai & László, 2007). A szereplők kategóriáján belül az *én referencia modul* az egyes szám első személyű referálást megvalósító nyelvi elemeket azonosítja (Hargitai, 2004). A *pszichológiai perspektíva modul* a szereplők mentális tartalmaira vonatkozó kifejezéseket ismeri fel (Pólya, Vincze, Fülöp & Ferenczhalmy, 2007b). A mentális tartalmakra vonatkozó kifejezések két nagy csoportját a mentális állapotokra (Vincze & László, 2006) és az érzelmi állapotokra utaló kifejezések adják (Fülöp & László, 2006). Az *érzelmi modul* külön összesíti a pozitív és negatív érzelmek előfordulását. Az elbeszélő kategóriáján belül az értékelés elemzését a pozitív vagy negatív értékelést expliciten kifejező szavak és kifejezések azonosítása révén valósítja meg a NarrCat (Bigazzi, Csertő & Nencini, 2006). Az *explicit értékelés modul* szintén külön összesíti a pozitív és negatív érzelmek előfordulását. Az értékelés elemzésére felhasználtunk egy olyan eljárást is (Pólya & Gábor, 2010), amely az értékelés Labov (1972) által kidolgozott leírásából indul ki. Az értékelésben részt vevő nyelvi elemek közül a cselekvés tagadását, a modális kifejezéseket, illetve a minősítő kifejezéseket és tagmondatokat azonosítja ez az eljárás. Végül szintén az elbeszélő kategóriáján belül a *tér-idői perspektíva modul* azonosítja azt, hogy a tér-idői perspektíva három formáját milyen gyakorisággal érvényesíti a történet elbeszélője (Pólya, Kis, Naszódi & László, 2005; Pólya, 2007).

Eredmények

A statisztikai elemzés során a történetek konstrukcióját relatív gyakorisági adatokkal jellemeztem. A relatív gyakorisági értékeket a NarrCat modulok találatainak száma és a történetek szószámában mért terjedelmének hányadosai adták. Az érzelmi intelligencia és a történetkonstrukció közötti kapcsolatra vonatkozó hipotézist a változók ezen két csoportja közötti korreláció elemzésével teszteltem. Mivel a változók többsége nem volt normális eloszlású a Pearson-féle korrelációs eljárást alkalmaztam. A korrelációs elemzés eredményeit a 3. Táblázat foglalja össze.

KOMPOZÍCIÓS KATEGÓRIA	VONÁS METAHANGULAT SKÁLA			VONÁS ÉRZELMI INTELLIGENCIA
	figyelem faktor	tisztaság faktor	hangulatjavítás faktor	
CSELEKVÉS				
Szándékos ige	-.19+	-.08	.01	-.15
Nem szándékos ige	.39**	.23*	.19+	.10
SZEREPLŐ				
Én-referencia	-.16	-.23*	-.28*	.23*
Mentális tartalom	.05	-.09	-.05	-.13
Kognitív állapot	.06	-.19+	-.18+	-.30*
Érzelmi állapot	-.04	-.07	-.01	-.01
Pozitív	.01	-.11	-.01	-.05
Negatív	-.01	.01	-.01	.02
ELBESZÉLŐ				
Értékelés				
Explicit értékelés	-.08	.18+	.03	.06
Pozitív	-.11	.25*	.11	.14
Negatív	.01	-.01	-.06	-.07
Értékelő funkció	.21+	.32**	.31**	.15
Tér-idői perspektíva				
Visszatekintő	-.06	-.20+	-.19+	-.16
Átéltő	-.02	.08	-.06	-.07
Metanarratív	.20+	.16	.22*	.17+

** $p < 0.01$; * $p < 0.05$; + $p < 0.10$

3. táblázat. A kompozíciós kategóriák relatív gyakorisága és az érzelmi intelligenciát mérő kérdőívek eredményei közötti korrelációk

A korrelációs elemzés eredményei a kompozíciós kategóriák relatív gyakorisága és a hangulati állapot monitorozás faktorai közötti kapcsolatok gazdag mintázatát tárták fel. A cselekvés kategóriájában kapott eredmények korrelálnak a hangulati állapot monitorozásának faktoraival, azonban az összefüggés iránya elvárásainkkal ellentétesen alakul. Konzisztens pozitív korreláció van a hang-

lati állapot monitorozásának mindhárom faktora és a nem szándékos cselekvések előfordulásainak gyakorisága között. Emellett tendencia erősségű negatív korreláció van a figyelem faktor és a szándékos cselekvések relatív gyakorisága között. A szereplők kategóriáját illetően szintén az elvárásainkkal ellentétes korrelációkat mutat az elemzés. Az én-referencia használata és a kognitív mentális tartalmak bemutatása is negatívan korrelál a hangulati állapotok monitorozásának tisztaság és hangulatjavítás faktoraival. Az elbeszélő kategóriáját illetően az értékelés használatával kapott korrelációs összefüggések megegyeznek elvárásainkkal. Az értékelés két elemzése közül az értékelő funkció előfordulása konzisztensen pozitívan korrelál a hangulati állapot monitorozás mindhárom faktorával. Az explicit értékelés esetében is van pozitív korreláció, de ez csak a hangulati állapot monitorozásának tisztaság faktorával függ össze. Végül a történet tér-idői perspektívájával kapott összefüggések szintén ellentétesek az elvárásainkkal. A visszatekintő perspektíva forma használata negatívan, a metanarratív perspektíva forma használata pedig pozitívan korrelál a hangulati állapot monitorozásának Tisztaság és Hangulatjavítás faktoraival.

A kompozíciós kategóriák relatív gyakorisága szintén összefügg a személyiségjellemzőként meghatározott érzelmi intelligencia szintjével. A szereplők kategóriájához kapcsolódóan pozitív korreláció van az én-referencia használatának gyakorisága és az érzelmi intelligencia szintje között. Ez az összefüggés megfelel várakozásainknak. Ahogy azt előbb már ismertettem a hangulati állapot monitorozásával kapott összefüggések ezzel ellentétesen konzisztensen negatívak. Az érzelmi intelligencia emellett negatívan korrelál a kognitív mentális tartalmak bemutatásával. Ebben az esetben a hangulati állapot monitorozásának faktoraival kapott összefüggéssel megegyező irányú a korreláció. Végül egy tendencia erősségű negatív korreláció jelzi a személyiségjellemzőként meghatározott érzelmi intelligencia és a metanarratív perspektíva forma használata közötti kapcsolatot. Ez az összefüggés is ellentétes várakozásainkkal, de a hangulati monitorozás faktoraival kapott összefüggéssel megegyezően negatívak.

Az érzelmi intelligencia eltérő felfogására építő két kérdőív eredményei között szoros kapcsolat van. Az érzelmi intelligenciát személyiségjellemzőként meghatározó kérdőív eredménye pozitívan korrelál a hangulati állapot monitorozás kérdőív figyelem ($r=.34$, $p > .01$), tisztaság ($r=.69$, $p > .001$) és hangulatjavítás ($r=.66$, $p > .001$) faktorainak értékével is.

Megvitatás

A vizsgálat célja a képességként meghatározott érzelmi intelligencia szintje és a történetkonstrukció közötti kapcsolat igazolása volt. A korrelációs elemzés eredményei az összefüggések gazdag mintázatát tárták fel, ugyanakkor az összefüggések iránya több esetben várakozásainkkal ellentétesen alakult. Az ered-

mények alapján azt állapíthatjuk meg, hogy a magasabb érzelmi intelligenciával rendelkező személyek történeteiben a nem szándékos cselekvés leírása gyakran, a szándékos cselekvések leírása pedig ritkán fordul elő. Emellett a szereplők kategóriájában ritkán jelenik meg az én, és ritkán kerülnek bemutatásra a szereplők kognitív tudattartalmai is. Továbbá az érzelmi intelligencia magasabb szintjével rendelkező személyek történeteiben gyakran fordul elő a múltbeli események és tapasztalatok értékelése. Végül az érzelmi intelligencia magasabb szintjével rendelkező személyek gyakran használják a metanarratív perspektíva formát, és emellett ritkán használják a visszatekintő perspektíva formát.

Az eredmények azt mutatják, hogy a magasabb érzelmi intelligenciájú személyek által elmesélt történetek konstrukciója során a történet elbeszélője az előtérbe kerül. Az elbeszélő előtérbe kerülését az értékelő funkció és a metanarratív perspektíva forma gyakori használata mutatja. Ezen kompozíciós kategóriák használata révén a magas érzelmi intelligenciájú személyek kidolgozottabb érzelmi viszonyt hoznak létre a történetbe foglalt eseményekkel és az eseményekhez kapcsolódó tapasztalatokkal kapcsolatban. Emellett azt is mutatják az eredmények, hogy a magas érzelmi intelligenciájú személyek történeteiben a szereplők háttérben maradnak. A szereplők háttérbe kerülését a nem szándékos igék gyakori előfordulása és a ritkán megjelenő én-referencia és mentális tartalmak jelzik. A felsorolt kompozíciós kategóriák használata azt mutatja, hogy magas érzelmi intelligenciájú személyek úgy mutatják be a történetvilág eseményeit, hogy az érzelemkiváltó helyzetet írják le, az érzelmeket átélő szereplők azonban ritkán jelennek meg a leírásban. A szereplők háttérbe kerülése ellentétes várakozásainkkal; ez az eredmény azonban összhangban van azzal a megfigyeléssel, hogy az érzelmi epizódokról beszámoló történetekben az érzelmet átélő személy gyakran passzívan jelenik meg (Bodor, 2014).

A történetkonstrukció és az érzelmi intelligencia szintje közötti összefüggéseket az alapján magyarázhatjuk, hogy a magas érzelmi intelligenciájú személy részletesebben kidolgozott érzelmi viszonyt alakít ki a történetbe foglalt múltbeli eseményekkel és az azokhoz kapcsolódó tapasztalatokkal. Emellett a magasabb érzelmi intelligenciájú személy több ismerettel is rendelkezik az érzelmi állapotokra vonatkozóan, így a múltbeli érzelmek bemutatását nem az érzelmeket átélő személyek, illetve cselekvéseik leírásával, hanem az érzelmet kiváltó helyzet leírásával is képes bemutatni. A szereplők érzelmeinek ezen közvetett bemutatása jóval bonyolultabb feladat, mint a szereplők érzelmeinek közvetlen bemutatása. E megállapítás alapja az, hogy szoros kapcsolat van a szereplők cselekvése és az általuk átélt érzelmek között (Pérez, 2007). Így jóval egyszerűbb a szereplők érzelmeinek azonosítása abban az esetben, ha a szereplők cselekvéséről is van információnk, szemben azzal az esettel, amikor az elbeszélő nem mutatja be közvetlenül a szereplők cselekvését.

Az eredmények alapján megállapíthatjuk, hogy a történet konstrukciója megmutatja az elbeszélő személy érzelmi intelligenciájának szintjét. Legalább há-

rom érv hozható fel amellet az álláspont mellett, hogy a történetkonstrukció révén vizsgálható a történet elbeszélő személy érzelmi intelligenciája. Az első érv szerint a történet konstrukciójában az érzelmi intelligencia a személyre jellemző maximális szinten jelenik meg. Ezen érv hátterében az áll, hogy egy történetmesélése bonyolult konstrukciós folyamatok eredménye. Mint korábban említettem a történet rendszerint a szereplők várakozásainak ellentmondó helyzetről szól, ugyanakkor a történet elbeszélőjének a szereplők cselekvését racionális vagy legalábbis helyénvaló cselekvésként kell bemutatnia. Az, hogy a történet elbeszélőjének egy olyan helyzetben kell a szereplő cselekvését racionálisnak megmutatnia, amelyben az elvárások nem használhatók valóban összetett folyamattá teszi a történetkonstrukciót. Emellett az elbeszélő személynek még az elbeszélés kontextusához is hozzá kell igazítani történetét. A vizsgálat eredményei azonban nem erősítik meg azt az elvárást, hogy a történetkonstrukció vizsgált jellemzői szorosabb összefüggést mutatnak képességgént meghatározott érzelmi intelligenciával, mint a személyiségvonásként meghatározott érzelmi intelligenciával. A vizsgálat eredményei inkább azt mutatják, hogy a történetkonstrukció az érzelmi intelligencia mindkét meghatározásával összefüggést mutat. A különbség elmaradásának oka az is lehet, hogy a képességgént meghatározott érzelmi intelligencia mérésére használt hangulati állapot monitorozás kérdőíve szintén vonás szinten mér. További vizsgálatok azonban részletesebben feltárhatják a történetkonstrukció és az érzelmi intelligencia kétféle meghatározása közötti kapcsolatot. A második érv, amely támogatja a történetkonstrukció felhasználását az érzelmi intelligencia mérésére az, hogy a történet elbeszélés tevékenységének ökológiai validitása magas. A történetmesélés minden kultúrában megtalálható (Sarbin, 2001), és az emberek rendszerint örömet is lelnek a történetek elmesélésében és meghallgatásában is. A történetkonstrukció elemzésével így az érzelmi intelligenciának egy olyan mérési lehetőségét kapjuk, amely kevésbé mesterséges feladathelyzetnek tekinthető. Végül a harmadik érv azt emeli ki, hogy a történetkonstrukció elemzése objektív módon is elvégezhető. Bár a történetek bonyolult formával rendelkeznek, amelyek leírására változatos elképzelések születtek az elmúlt évtizedekben, az ebben a vizsgálatban is használt automatikus nyelvi elemzés módszerével megvalósítható a történetek kompozíciós szerkezetének objektív elemzése.

A vizsgálatban olyan történeteket elemeztem, amelyeket a személyek a vizsgálati helyzetben konstruáltak meg, illetve beszéltek el. Az érzelmi intelligencia és a történetkonstrukció között feltárt összefüggések, bár önmagukban nem bizonyítják a narratív elv mentális működésben betöltött szerepét, de támogatják azt a feltevést, illetve értelmezést, amely szerint a történet forma jelentős szerepet játszik a mentális működés szervezésében.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A kutatást és a tanulmány megírását a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatta.

HIVATKOZÁSOK

- Adler, J. M. (2012). Living into the Story: Agency and Coherence in a Longitudinal Study of Narrative Identity Development and Mental Health over the Course of Psychotherapy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102(2), 367–389. doi: 10.1037/a0025289.
- Bigazzi, S., Csertő I. & Nencini, A. (2006). A személy- és csoportközi értékelés pszicholingvisztikája. In Alexin, Z. & Csendes D. (Szerk.). *IV. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia: MSZNY 2006* (pp. 267–277). Szeged: Szegedi Tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport.
- Bodor P. (2014). Az érzelmek társas konstruktivista értelmezése és az érzelmek aktív versus passzív paradoxona. In Boros G. & Pólya T. (Szerk.). *Szenvedély, szerelem, narrációk. Filozófiai és pszichológiai tanulmányok*. (pp. 41-60). Budapest: Eötvös Kiadó.
- Bruner, J.S. (1987). Life as narrative. *Social Research*. 54(1), 11-32.
- Bruner, J.S. (2001). A gondolkodás két formája. In Thomka B. & László J. (Szerk.). *Narratívák 5. Narratív pszichológia*. (pp. 27-57). Pécs: Kijárat.
- Fülöp É. & László J. (2006). Az elbeszélések érzelmi aspektusának vizsgálata tartalomelemző program segítségével. In Alexin Z. & Csendes D. (Szerk.). *IV. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia: MSZNY 2006*. (pp. 296–304). Szeged: Szegedi Tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport.
- Hargitai R. (2004). A LAS-Vertikum tagadás és self-referencia modulja. In Alexin Z. & Csendes D. (Szerk.). *II. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia: MSZNY 2004*. (pp. 261–264). Szeged: Szegedi Tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport.
- Labov, W. & Waletzky, J. (1967). Narrative Analysis: Oral Versions of Personal Experience. In J. Helms (Ed.). *Essays on the Verbal and Visual Arts*. (pp. 4-44.). Seattle: University of Washington Press.
- Labov, W. (1972). *Language in the inner city*. Oxford: Blackwell.
- László J., Csertő I., Ferenczhalmy R., Fülöp É., Hargitai R., Péley B., ... Ehmann B. (2013). Narrative language as expression of individual and group identity: The Narrative Categorical Content Analysis. *Sage Open*. April-June, 1-12. doi: 10.1177/2158244013492084 2013 3
- László J. (2005). *A történetek tudománya. Bevezetés a narratív pszichológiába*. Budapest: Új Mandátum Kiadó.
- László J. (2012). *Történelem történetek. Bevezetés a narratív szociálpszichológiába*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Mayer, J. D. & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In Salovey, P. & Sluyter, D. (Eds). *Emotional development and emotional intelligence*. (pp. 3-31.) New York: Basic Books.
- Mayer, J. D., DiPaolo, M. T. & Salovey, P. (1990). Perceiving affective content in ambiguous visual stimuli: A component of emotional intelligence. *Journal of Personality Assessment*, 54, 772–781.
- McAdams, D. P. (1988). *Power, intimacy, and the life story. Personological inquiries into identity*. New York: Guilford Press.

- McAdams, D.P. (2001). A történet jelentése az irodalomban és az életben. In Thomka B. & László J. (2001). (Szerk.). *Narratívák 5. Narratív pszichológia*. (pp. 157-174). Pécs: Kijárat.
- Nagy H. (2012). A Salovey-Mayer-féle érzelmi intelligencia modell érvényességének elemzése. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 67(1), 105–124. doi: 10.1556/MPSzle.67.2012.1.7.
- Oatley, K. (1999). Why fiction may be twice as true as fact: Fiction as cognitive and emotional simulation. *Review of General Psychology*, 3(2), 101-117.
- Oláh A. (2005). *Érzelmek, megküzdés és optimális élmény*. Budapest: TrefortKiadó.
- Pasupathi, M. (2003). Emotion Regulation During Social Remembering: Differences Between Emotions Elicited During an Event and Emotions Elicited when Talking about it. *Memory*, 11(2), 151-163. doi: 10.1080/741938212
- Pérez, R. P. (2007). Employing Emotions to Drive Plot Generation in a Computer-Based Storyteller. *Cognitive Systems Research*, 8, 89-109. doi:10.1016/j.cogsys.2006.10.001
- Peterson, C. & Biggs, M. (1998). Stitches and Casts: Emotionality and Narrative Coherence. *Narrative Inquiry*, 8(1), 51-76.
- Petrides, K. V. & Furnham, A. (2006). The role of trait emotional intelligence in a gender-specific model of organizational variables. *Journal of Applied Social Psychology*, 36, 552-569.
- Petrides, K. V. (2011). Ability and trait emotional intelligence. In Chamorro-Premuzic, T., Furnham, A., & von Stumm, S. (Eds.), *The Blackwell-Wiley Handbook of Individual Differences*. (pp. 656-678.). New York: Wiley.
- Pólya T. & Kovács I. (2011). Történetszerkezet és érzelmi intenzitás. *Pszichológia*, 31(3). 273-294.
- Pólya T., Kis B., Naszódi M. & László J. (2005). Az érzelmi tapasztalat minősége az élettörténeti elbeszélésben. A LAS-Vertikum perspektíva modulja. *Pszichológia*, 25(2), 143–156.
- Pólya T. (2007). *Identitás az elbeszélésben. Szociális identitás és narratív perspektíva*. Budapest: Új Mandátum Kiadó.
- Pólya T., Kis, B., Naszódi, M. & László, J. (2007). Narrative perspective and the emotion regulation of a narrating person. *Empirical Text and Culture Research*, 7(3), 50-61.
- Pólya T., Vincze O., Fülöp É., & Ferenczhalmi R. (2007). A pszichológiai perspektíva előfordulása történelem tankönyvi szövegekben. In Tanács A. & Csendes D. (Szerk.). *V. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia: MSZNY 2007*. (pp. 235–241). Szeged: Szegedi Tudományegyetem.
- Pólya T. & Gábor K. (2010). Linguistic Structure, Narrative Structure and Emotional Intensity. *Third International Workshop on Emotion, Corpora for Research on Emotion and Affect*. LREC, Valetta. 20-24.
- Rumelhart, D. E. (1988). Megjegyzések egy történetsémáról. In Kanyó Z. & Síklaki I. (Szerk.). *Tanulmányok az irodalomtudomány köréből*. (330-348). Budapest: Tankönyvkiadó.
- Salovey, P., Mayer, J.D., Goldman, S.L., Turvey, C. & Palfai, T.P. (1995). Emotional attention, clarity, and repair: Exploring emotional intelligence using the Trait Meta-Mood Scale. In J.W. Pennebaker (Ed.). *Emotion, disclosure, and health*. (pp. 125-154). Washington: American Psychological Association.
- Sarbin, T. R. (2001). Az elbeszélés mint a lélektan tő-metaforája. In Thomka B. & László J. (2001). (Szerk.). *Narratívák 5. Narratív pszichológia*. (pp. 59-76). Pécs: Kijárat.
- Schank, R.C. (1990). *Tell me a story. A new look at real and artificial memory*. New York: Macmillan Publishing Company.

- Schank, R. C. & Abelson, R. P.(1995). Knowledge and memory: The real story. In R. S. Wyer, Jr., (Ed.). *Knowledge and memory: The real story*. Advances in social cognition. Vol. 8. (pp. 1-85.). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Stein, N. L., Trabasso, T. & Liwag, M. D. (1994). The Rashomon phenomenon: Personal frames and future oriented appraisals in memory for emotional events. In M. M. Haith, J. B. Benson, R. J. Robert & B. E. Pennington (Eds.). *Future oriented processes*. Chicago: Chicago University Press.
- Szalai K. & László J. (2007). Az aktív és passzív igék gyakorisága a csoportjelenségek tükrében. In Tanács A. & Csentes D. (Szerk.). *V. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia: MSZNY 2007* (pp. 242–249). Szeged: Szegedi Tudományegyetem.
- Vincze O. & László J. (2006). A mentális igék szótára, valamint alkalmazása az automatikus tartalomelemzésben. In Alexin Z. & Csentes D. (Szerk.). *IV. Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia: MSZNY 2006*. (pp. 339–345). Szeged: Szegedi Tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport.